

Jowhannēs Thlkouranc'in eu iur talere'

K. Kostaneanc'

Kostaneanc', Karapet

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

BY

JOHN W. GARDNER

CHICAGO, ILL.

1957

1957

5

VI 51

THE

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹԼԿՈՒՐԱՆՅԻՆ

Ե Ի

Ի Ի Ր Տ Ե Ղ Ե Ր Ը

Կ. ԿՈՍՏԵՆԵԱՆՑ

ТИФЛИСЬ.

Типография И. МАРТИРОСЯНЦА, Орбелиановская улица № 1-2.

1892

საქართველოს მთავრობის

წიგნი

საქართველოს

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 18-го сентября 1892 г.

საქართველოს

საქართველოს

საქართველოს მთავრობის

1892

1. Յովհաննէս Թլկուրանցի.
2. «Գէննայ բահար, ալլի բահար»
3. «Արև նման շողշող կըտաս»
4. «Ատի սիրէ՛ զիս, ծով աչեր»
5. «Լոյս երեսացդ է խիստ փափուկ»
6. «Սիրով մի սպանաներ»
7. «Ահա եղև պայծառ գարուն» (տաղ գարնան)
8. «Ես զձեզ տեսայ սիրով նստած»
9. «Աչերդ է թուխ ու պէտ»
10. Տաղ վասն արբեցութեան.
11. Վասն սուտ սիրելեաց.
12. Ի վերայ մահուան.
13. «Է՛ մահ, քանի զքեզ չիշեմ»
14. «Հնչր մեղաց ասեմ չերկինս»
15. «Թէ՛ մահն չէր ու կամ մեռնիլ»
16. «Յամենայն մեղաց, ասէ, ի վատ»
17. Տաղ քաջի Լիպարտին.

- 1. Կնինայի Կնինայի Կնինայի
- 2. Կնինայի Կնինայի Կնինայի
- 3. Կնինայի Կնինայի Կնինայի
- 4. Կնինայի Կնինայի Կնինայի
- 5. Կնինայի Կնինայի Կնինայի
- 6. Կնինայի Կնինայի Կնինայի
- 7. Կնինայի Կնինայի Կնինայի
- 8. Կնինայի Կնինայի Կնինայի
- 9. Կնինայի Կնինայի Կնինայի
- 10. Կնինայի Կնինայի Կնինայի
- 11. Կնինայի Կնինայի Կնինայի
- 12. Կնինայի Կնինայի Կնինայի
- 13. Կնինայի Կնինայի Կնինայի
- 14. Կնինայի Կնինայի Կնինայի
- 15. Կնինայի Կնինայի Կնինայի
- 16. Կնինայի Կնինայի Կնինայի
- 17. Կնինայի Կնինայի Կնինայի

ու
 Յու
 տա
 տա
 բա
 աթ
 ու
 Հար
 մու
 նու
 դտ
 Այի
 դար
 ողի
 թղի
 դար
 կու
 թու
 կաթ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹԼԿՈՒՐԱՆՑԻ

„Ձեռս փախի ի հոգ դառնայ,
Գիրս լիշատակ առ ձեզ մնայ“:

Վահկայ բերդի փոշիացած փլատակների մէջ
ն զիսէ որ անշուք շիրիմի տակ հանգչում են այսօր
Յովհաննէս Թլկուրանցու նշխարները: Արդէն 367
տարի է, որ նա աւանդել է իւր վերջին շունչը,
սակայն նորա զգացմունքները, նորա բարբառը, նո-
րա զիրը տակաւին կենդանի են, և նա կարծես
այժմ էլ խօսում է մեր սրտի հետ:

Ո՛վ է Յովհաննէսը, ո՞րն է նորա ծննդավայրն
ու սննդավայրը, ի՞նչ բազմի զաւակ է նա, ահա
հարցեր, որոնց պատասխանը չի երևում մեր պատ-
մութեան էջերում: Մականուանը նայելով, նա ծը-
նուել է Թլկուրան կամ Թուրքուրան աւանում, որ
դտնում է Հայոց Միջագետքում Տիարբէքի կամ
Ամիգ քաղաքից դէպի հարաւ. այդ աւանումն ժՖ.
դարում ապրում էր աստուածասէր իշխանն Առիւծ,
որի խնդրանքով ս. Ներսէս Չնորհալին զրել է իւր
Թղթերից մ'կր: Իսկ թէ այդ աւանն ի՞նչ էր ժՉ.
դարում և ի՞նչքան նշանակութիւն է ունեցել Թուր-
կուրանցու կեանքի համար, ոչինչ չգիտենք: 1489
թուից մինչև 1525 թիւր Յովհաննէս Թլկուրանցին
կաթուղիկոս էր Սիւ աթոռի վերայ. այնտեղ Գրի-

գոր թ. Մուսարէզեանից յետոյ նա Հինգերորդ աթոռակալն է եղել Յովհաննէս Բ. անունով *):

Թլիուրանցու կեանքի և Հայեացքների վերայ փոքր ինչ զաղափար կազմել կարելի է նորա երգերով. նոցանից մենք տեղեկանում ենք, որ նա Հասած է եղել ծերութեան պատկառելի Հասակին. մի երգի մէջ նա ինքն իրեն յանդիմանում է.

«Եօթանասուն տարին լցեր,

Ի մեղաց մէջն կացեր ես.»

մի այլ երգի մէջ նա, ուզելով բացատրել սիրոյ ազդեցութիւնը և գեղեցիկ կնոջ գործած տպաւորութիւնը, կարծես իրեն ակնարկելով, ասում է, որ Հարիւր տարեկան արեղաներն անգամ, որոնց մորուքի սպիտակութիւնն արդէն սկսում է դեղնել, չեն կարող զիմանալ գեղեցկութեան ոյժին.

«Հարիւր տարուոյ Հարեղանին,

Որ ձերմական է դարձեր դեղին,

Կտրէ զկօռտիկ պատարագին,

Ու զքեզ ուզէ առջև խաչին:»

Թէ արդե՞ք Թլիուրանցին, որ Եօթանասուն տարեկան Հասակում իրեն յանդիմանում է զբնով, որքան երկար է ապրել այնուհետև, չենք կարող որոշել: Նորա կաթուղիկոսութիւնը տևել է 36 տա-

*) 2 ամ է ե ա ն, Պատմ. Հայոց Գ. 508. Ա ի շ ա ն ե ա ն, Սիսուան 218, 226, 535 և 539. ն ո չ ն, Յուշիկք հայրենեաց Բ. 125, 510. Սր ու ա ն ձ տ ե ա ն ց, Մանանա, Կ. Պօլիս 1876. Տ է զ կ ա ն ց, Հայերգ, Թիֆլիս 1882.

րի, որ մի պատկառելի ժամանակ է նորա կեանքի մնացորդը դորանով չափելու համար:

Թլիուրանցու հասակի մասին այսքան գաղափար կազմելուց յետոյ՝ հետաքրքիր է իմանալ թէ ո՞վ էր նա մինչև իւր կաթուղիկոսանալը: Մի երգի մէջ նա իրեն անուանում է «Սուրբ Կարապետի ճորտ ու ծառայ»: Աւանդութեամբ հասել է մեզ այն գաղափարը թէ «Մշու սուլթան մուրատատու» սուրբ Կարապետը հաւատով իրեն ապաւինողներին, իրեն ուխտաւորներին, պարգևում է զանազան ձիրքեր, ինչպէս են նուագելը, երգելը, լարի վերայ խաղալը և այլն: Նոքա, որոնք իրենց հօթնամեայ պահեցողութիւնից և իրենց ուխտը սրբութեամբ կատարելուց յետոյ հասնում են իրենց բաղձանքին, իրենց համարում են ծառայ և ճորտ ս. Կարապետի. դոքա են զանազան աշուղները, ըմբշամարտները, լարախաղացները և այլն: Արդեօք Յովհաննէս Թլիուրանցին ա՞յդ իմաստով է խօսում իւր մասին, թէ նա նուիրուած է եղել Ս. Կարապետի անունը կրող մի վանքի, չենք կարող որոշել: Սակայն նորա երգերի մեծ մասի ներքին բովանդակութիւնից կարելի է մակարերել, որ նա առաջին իմաստով է իրեն անուանել «ծառայ և ճորտ ս. Կարապետի»: Նորա երգերի մի մասի մէջ երևում է երիտասարդական խանդ, մեծ ոգևորութիւն աշխարհիս վայելքների վերայ: Երգերի միւս մասի մէջ երևում է ծեր նրտած մարդու խրատող բնաւորութիւնը. նոցա մէջ

Թվուրանցին զգուշացնում է մեզ աշխարհիս հրապոյրներէց, լիշեցնում է մեղքի ազդեցութիւնը, սարսափեցնում է մահի և յախտենական պատիժների զաղափարով: Եթէ նորա երգերի այս երկու տարբեր յատկութիւնների մէջ որոնելու լինինք մի կապ, մենք կը տեսնենք, որ նոքա բնական ծնունդ են այն վիճակի, որի մէջ անցել է Թվուրանցու կեանքը: Երևտասարգական կեանքի լիշատակները պատկերացած են նորա առաջին երգերում, որոնք երևի նա հէնց աշխարհական վիճակի մէջ է յօրինել: Այն ինչ նորա երգերի երկրորդ խումբը ծնունդ է նորա մենաւոր կեանքի, երբ զղջումն ու ապաշաւանքը մի կողմից, եկեղեցական կոչման ծանր պարտիքը միւս կողմից յառաջ են բերել նորա մէջ ձգտումն խրատելու ուրիշներին և զգուշացնելու մեղքի վտանգներէց: Երկու խմբերի մէջ այսպիսի մի յաջորդականութիւն են թաղրելով, մենք կարող ենք հասկանալ և այն խիստ տարբերութիւնը, որ երևում է Թվուրանցու երգերի առանց այն էլ անպաճույճ բարբառի մէջ: Առաջին խմբի բարբառն խկապէս կորով է ներշնչում, պարզ է և կենդանի. կարելի է ասել, այդ բարբառն իրեն ստեղծող երևտասարգի նման աշխտօժ ունի, կրակոտ է: Մինչդեռ երկրորդ խմբի երգերի բարբառը մշակուած է ժամանակի արուեստի չափով, սահուն է և մասամբ շինծու: Այս տարբերութիւնը նշմարելուց չետոյ կարելի է մինչև անգամ ասել, որ Թվուրանցին երևտասարգ հասակում, աշ-

խա
հե
է
եր
են
զո
բա
նու
16
թո
է
սկզ
ըն
որ
-ա
-ա
-մ
-մ
Թվ
շա
պո
նի
-խ

խարհական ժամանակ, եղիլ է աշուղ, եթէ ոչ ար-
հեստով, զէթ իւր կոչմամբ: Թէ արդարև նա երգել
է ինչպէս մի արևելեան աշուղ, այդ երևում է նորա
երգերի արտաքին ձևից ու խօսքերից, որոնք նման
են արևելեան աշուղների ընդունած ձևերին: Նա
գործ է գրել բազմաթիւ թուրքերէն և պարսկերէն
բառեր և դարձուածներ *): Մեր ձեռքի ասկ զրտ-
նուած մի գրչեայ տաղարանի մէջ, որ գրուած է
1695 թուին, կան տաղեր, որոնք ամբողջապէս
թուրքերէն են յօրինուած, նոցանից մէկի վերնագիրն
է «տաղ Քրիստոսի ասացեալ այլազգի լեզուաւ»
սկզբի խօսքերն են «Քիմ սէյ պէնի պիմէղենտի»
ընդ ամէնը 10 տուն է, վերջինը միայն Հայերէն է,
որ է այսպէս.

«Ես Յովհաննէս Թլիուրանցի
Զայս բանս ասի ի վերայ Փրկչի,
Եկն կամաւ ի վերայ խաչին
Ի՛ ազատեաց, և՛ ազատեաց,
Ի՛ ազատեաց զՀոգիան
Ի բանտէն, ի բանտէն, ի բանտէն,
Ճանը՛մ, զՀոգիան ի բանտէն:»

Միւս տաղը, որի վերնագիրն է «տաղ Յովհաննէս
Թլիուրանցու առացեալ է», յօրինուած է Հայերէն և

*) «Ի է նա՛յ բահար, այլի բահար» «բոլոր լուսին
շամս ու դամար» «որ է ստեղծուած նախ շուէն ի դար»
«պտուղ կուտաս մուշկ ու ամպար» «իջնունք ի բաղչե-
նի» «բլբուլի նաննք նագար» «ԱռթՖ ու բարամով»
«խումար ու մետան» և այլն:

Թուրքերէն՝ իւրաքանչիւրը մի մի երկտող՝ ընդ ամէնն Ս տուն. սկզբի տողն է «Արարիչ արարածոց գասուց:» Այս ամէնից հետեւում է, որ Թլիուրանցին քաջ գիտէր Թուրքերէն, ծանօթ էր Պարսկերէնին, վարժ էր Թուրք և Պարսիկ և առհասարակ արևելեան երգիչներին յատուկ ձևերի մէջ և հմուտ էր նաև արևելեան եղանակներին: Թուրքերէնի և Պարսկերէնի գործածութեան նկատմամբ Թլիուրանցին հետևել է իրեն ժամանակի սովորութեանը, երբ Հայոց երգիչների մեծ մասը շատ կամ սակաւ չափով փայլեցնում են իրենց հանճարը յիշեալ լեզուներով, թերևս քաղաքական և ընկերական կեանքի ներքին պայմաններից թելադրուած: Այսպէս են՝ Առաքել Քաղիշեցի, Գրիգոր Աղթամարցի, Յակոբ, Ղազար, Մկրտիչ Նաղաշ, Կոստանդին Երզնկացի և այլ շատերը, որոնց առանձին առանձին ուսումնասիրութիւնը, եթէ մեզ մի օր յաջողի հրատարակել, աւելի լաւ կը պարզէ նոցա ժամանակի ոգին:

Յովհաննէս Թլիուրանցու երգերի բովանդակութեանը նայելով, կարող ենք ասել, որ գարնան օրերը, բնութեան վայելչութիւնները, սէրը, կնոջ գեղեցկութիւնը, աշխարհային գուարձութիւններն սկզբում մեծապէս ոգևորել են նորան: Նա հիանում է, երբ ձմռան կապանքների արձակուելուց լստոյ բացւում են գարնանային օրերը, գեղեցիկ զարգարուում է բնութիւնը, կեանք են առնում բոլոր շնչաւորները, աշխարհը լիանում է նոր նորոգուած կեանքի քաղց-

բութիւններով. ձմեռնային գերութեանը յաջորդում է լիակատար ազատութիւն, որ շունչ է տալիս յափշտակուած երգչին և հրապուրում է նորան դէպի այգիքն ու պարտէզները.

«Ահա եղև պայծառ դարուն.

Ծաղկեալ այգիքն ու պաղջանին,

Գունդքն ծաղկին ու հետ կապին,

Սնուշանայ հովն ու քամին,

Չաղերն ձայն ածեն յայգին,

Քաղցր կուգայ ձայն պիւլպիւլին.

Կութանձրանայ շուքն ծառին,

Յորդոր գնայ ջուրն ի յառջին...»

Նորարաց դարնան այս հաճույքները գարթեցնում են Թլիւրանցու մէջ սիրոյ զգացմունք. նա ուրախացած բացազանջում է «Գէնայ բազար, այլ՛ի բահար

Այլ՛ի կուտան սիրոյ խաբար...»

դարձեալ դարուն, դարձեալ հասաւ սիրոյ պատգամ կրակոտ երգչին. նա քաջ գիտէ այդ սիրոյ զօրութիւնը.

«Սէրն կուտանի գամօթն չերեսէն

Ի հարեղայէն, ի վարդապետէն

Երէց, սարկաւազ կուձգէ կարգէն...»

Նա քաջ գիտէ, որ սէրը փոխում է հրօնաւորներին, կարդից հեռացնում է կարգաւորներին, շփոթում է միանգամայն և նոցա տրամադրութիւնը.

«Մարդ որ սիրոյ կուհանդիպի,

Նա քան զկրակ կուլինի վառ.

Այլ ոչ աղօթք ի միտ կուգայ,
Այ Յայմառուր կարդայ ու ճառ:»
Իսկ ո՞վ կարող է սիրել առանց փոխադարձ սէր զը-
գալու: Թլիզբանցին սիրում է ջերմ սիրով մի չքնաղ
պատկեր, որի գովասանքն անելիս նա չի դանում
բառական խօսքեր. նա դրուատում է «ձով ձով ա-
չեր» «կեռ կամարակապ ունքեր» «լուս սպիտակ ճա-
կատ» «լար լուսեղէն շրթունքներ» «մարդարտաշար
ատամներ» «շողման կլափ» «ոսկէթել վարսեր» «ճո-
ճան շողկտակ վիզ» «շաքար բերան» «անուշ ճայն»
և «նագելի հասակ»: Ահա նորա ներկայացուցած գե-
ղեցկութեան օրինակը.

«Ծով ձով աչեր ու լուսքնար
Ունքն կեռ էր քան զկամար.
Ճակատդ է լուս ու լուսքնար
Բոլոր լուսին շամս ու դամար
Վարսերդ ոսկի թելէ քաշած
Մերայ մարմնոդ եկեալ հաւար.
Ծոցդ է բաղչայ վարդով ի լի
Մարզըրիտ ատմունքդ ի շարէշար.
Մարմինդ քս ճոխ բուսեր չինար,
Ու ճօշկուտայ քան զուռ դալար.»

Չաս հին է Թլիզբանցու նուագած այս ներդաշնակ
մեղեդին. Գեռ Փ. դարում Գրիգոր Նարեկացին նույն
կերպ է դրուատում գեղեցկութիւնը, երբ գովում է մի
այսպիսի չքնաղ պատկեր.

«Աչքն ձով ի ձով ծիծաղախիտ.

Հայ
կեր
այդ
Հա
տա
կան
գով
աշի
Այ
գիչ
խոս

Պաւալանայր յառաօտուն

Երկու փայլակնաձև արեգակոն նման.

Յունից նրբենից ի մի կից կամար...

Վարսիցն երամից զարդ ոլորս են առեայ...

Յայտէն նունենի գեղաշիտակ ծաղկանց...

Բերանն երկթերթի,

Վարդն ի շրթանց կաթէր...

Հայոց արդի ժողովրդական երգերն էլ նոյն պատկերներով են հռչակում Հայ կնոջ գեղեցկութիւնը. այդ ցոյց է տալիս թէ Յովհաննէս Թլիւրանցին հաւատարիմ է մնացել ժողովրդական հարազատ արտայայտութեանը: Նա պէտպէս ձևերով, սր սովորական են աշուղներին, չայտնում է իւր հիացումը իւր գոված առարկայի վերայ, որի նմանը չի գտնում աշխարհիս երեսին.

«Գուն օրինակ ես սղէկնուն

Այլ մայր չէր բերեր քան զքեզ

Սիւտակ ճակատ, թուխ թուխ աչեր,

Լուծֆ ու քարամով լուս երես,

Լար շրթն եր ո վ դ վարդ կու թ ա փ ե ս,

Ճօճան վզս վ դ բ եր դ եր ք ա կ ե ս,

Ամէն անձամբ գեղեցիկ ես

Քեզ նմանակ միայն դու ես...»

Այս կատարեալ գեղեցկութեան մէջ տեսնում է երգիչն ամենայն լիութիւն կեանքի և բարիքների. նա խոստովանում է որ իւր սիրած առարկան մէնակ

կարող է բնձեռել նորան այն ամէնն, ինչ որ չի կարող տալ նորան ողջ աշխարհը.

«Երեսդ է արև, ճակատդ է զոհրա,
Կլափդ է խնձոր, ծծերդ է շամամ,
Զինչ զրախտն է Եդեմ, ամէն ծոցդ քո կան,
Երբ շաքարն է մօտ, ի Մըսըր ինձ ինչ կայ.

Սիրով մի սպանաներ

Ճէլլէտ էֆէնտի:»

Երգէչն իւր սիրականի մի համբոյրի համար կուտար ամբողջ խորասանը, հապէշստանը, Արաբիան, Հընդկաստանը. իսկ նորա մի զոյգ վարսերի համար կը զոհեր Չինաստանը, Քոլզարիան, Ստամբոլը. առարկանէր, որոնք այն ժամանակի ամէնաթանգազին գանձերն էին և բանաստեղծների համար դրուատելի: Առհասարակ գովելով գեղեցիկ սեռի ազդեցութիւնը, Թլկուրանցին մերթ խոնարհում է նորա զօրութեան առաջ, ասելով որ դուք հալէք հանէք լերունք

Սիրով քակէք բարձր բերդունք

Ի ՚ի գիլ հանէք վէժք ու սարունք.»

մերթ խոստովանում է, որ կանայք քահանաների համար «ականակուռ զարդ են», արեղաների համար «որոգայթ» են, վարդապետը որ նոցա տեսնի «մօռնայ զուսումն ու շատ գրունք». և միանգամայն զարմանում է երգիչը, թէ ինչպէս կարող են մեռնել կամ ծերանալ նոքա, որոնք սիրում են մի գեղեցիկ կին.

Ով զքեզ սիրէ, ո՞նց մեռանի,

կամ երեսուին դառնայ դեղին.»

Այսպէս ուրեմն Յովհաննէս Թլկուրանցին ապրում
և մտածում է ինչպէս աշխարհի մարդ. նա ոչ միայն
չի խորշում կեանքից և չի խորշեցնում, այլ և սի-
րում է: Նա գնահատում է կնոջ սէրն ու գեղեցիկ-
թիւնը, ճանաչում է և նորա պակասութիւնը. ահա
թէ ինչպէս է ներկայացնում նա կնոջ ազդեցութեան
վատ կողմը.

«Կինն քաղցրիկ զրուց ունի,

խալթաւ ի հետ առնէ գալար,

Յանկարծ զթիւնքն ի մարդ թափէ,

Որպէս զակնատ բռնէ անձար,

Յունքն քաղէ, զաչքն դեղէ,

Միշտ զպառունկն ծռմռէ» և այլն:

Այս խօսքերից երևում է, որ Թլկուրանցու երիտա-
սարգութիւնը բնաւ այն համեստ ու սահմանափակ
բնաւորութիւնը չէ ունեցել, որ չատուկ էր նորա
եկեղեցական կոչմանը. ի հարկէ այդպիսի մերձաւոր
ծանօթութիւնը գեղեցիկ սեռին կարող է լինել հե-
տևանք նորա ընտանեկան կեանքին աշխարհական
կոչման մէջ և հաւանական է, որ Թլկուրանցին
մինչև իւր կաթողիկոսանալն եղել է շուշտակ կրօ-
նաւոր: Այս երևում է և նորա միւս երգերից, որոնց
մէջ նա պատկերացնում է սիրոյ և կնոջ վտանգա-
ւոր կողմերը և զգուշացնում է մեզ: Երիտասարդու-
թեան ժամանակ կեանքի և վայելչութիւնների սի-

բահար Յովհ. Թլիուրանցին ծերութեան օրերում
զգուշացնում է մեզ զինու. չափազանց զործածու-
թեան հետեանքներից. նա խորհուրդ է տալիս հա-
ցից լետոյ երկու երեք բաժակ միայն վայելիլ.

«Քան զզինին լետե հացին

Երկու երեք՝ այլն անշահ է.»

նա ասում է, որ «զինին է մայր ամեն մեղաց» «զի-
նին է օգնական շնութեան» «զինին սպանումն
զրդու է.»

«Գինին մարդոյ ամօթ բերէ

Եւ ի լեզու չար արկանէ.»

Նկարագրում է հարբած մարդու զգուելի զրութիւնը
և խրատում է հետու մնալ զինուց. արբեցութեան
վատ ախտի հետեանքն է համարում մարդկանց
մոլութիւնն օտար կանայք սիրելու, որոնց վատ աղ-
ղեցութիւնը մարդու բարոյական վիճակի վերայ
սպառնացնում է զանազան օրինակներով. նա աս-
ում է, որ Աբամին «հալալ կինն» էլ վնասակար
եղաւ. ինչ շահ ուրեմն օտար կնոջից.

«Օտարն չէ առողջ մարմին, այլ խոց և քոս,

Ար յաւիտեան չառողջանայ մեղացն բորբոս.»

Ընտանեկան սրբութեան մէջ թոյն թափող այդ ա-
պականացու չարիքը, որ շատ գարեբում շատ աղ-
ղերի բարեկեցութեանը հիմնաւոր կերպով սպառնա-
լիք է եղել, անշուշտ ՓՅ. դարում Կիլիկիայի Հայոց
մէջ ևս տարածուած է եղել շնորհիւ այն ապակա-
նութեան, որ քնդհանրապէս մտած էր մահմեդա-

կան
ժամ
ինչ
դաս
են
ուրե
խստ
բակ
մ
այ
այդ
ան
մ
դ
ան
րաբ
ունեց
է ի
որ ե

կանութեան և օտարոտի ցեղերի տիրապետութեան
ժամանակ. այդ ապականութիւնը պատկերացնում են
ինչպէս յիշատակագրութիւնները նմանապէս և վարդապետական բազմաթիւ խրատները, որոնք գրուած են
կնամոլութեան և շնութեան դէմ. բնական է
ուրեմն Յովհ. Թլիուրանցու նախանձախնդրութեան
խստութիւնը, որի ազգու յայտարարն է Շնորհ տա-
րակուսանքն ու անկեղծ զոջումը.

«Ես զքեզ տեսայ նման լուսոյ արտոյ՝ յայնչիւն
մի Զէտ արեղակն որ նոր եյնու, մայր քոյն զո
Սիրտս այրեցաւ բարկ կրակով զան ձ. Նա տեսի
այս Ես մնացի իսկ կապելու:»

«Երբ Ես իմ սրտիս դանակ ածեմ, զոյն յայնչիւն

«Սա ինչ Զաչքս ճաղի տամ Հանելու զոյն յայնչիւն
այոս յայնչիւն Եստէնս չէնէ խիստ ամօթով, տան յոյն
տն մամ Անդէն բաժին կեր զեհեհնու:»
«Երբ տայր քոյն
Բաց չէ շահեր մարդն ի սիրոյ, այս անչիւն
Ոչ վառքն առեր ի յԱտուծոյ, յայնչիւն զոյն յայնչիւն
Ատէնս կէնէ զմարդն ամօթով տերայր միտով
Անդէն բաժին կեր զեհեհնու:»

Թլիուրանցու միւս բարոյական խրատները վե-
րաբերում են մարդկային բնկերութեան մէջ տեղի
ունեցած զանազան չարիքներին. նա չանդիմանում
է իւր ժամանակի մարդկանց կեղծաւորութիւնը,
որ երգչին շատ է վրդովել.

«Այս ժամանակս Հանց երեր, յոյն յոյն

Ով որ չգիտէ, թող զիտենայ. այս անչիւն

մամ Զովոր գիտես խիտ սիրելի, ու մամեյամայ
մամ Զուրն ի բերնէն ի զարս կուղայ:» Եւ մամանս
Խրատում է Կեռու մնալ մեղքերից, «ատուածային
օրէնքներին միշտ մօտ լինել, վշտի ժամանակ ուր
բախանալ, աղքատութեան ժամանակ փառք տալ
Աստուծոյ, զգուշանալ լեզուաղարտութիւնից: «Զբարան
և Կերձողածօղ բանիւ մի լինիլ, ստախօսն և երդ-
մնազանցն մի ընդունիլը, գտութիւնն պարոնին ան-
վայելուչ է» ասում է Թլիւրբանցին և լիշեցնում է
որ երեք բան կայ, որ հաւասարապէս ատում են
Աստուած և մարդ, «խալլ իյալ արժոյս սողլլ

«Զհարուստ մարդն սպախօս, գաղքատն հպարտ,
Զալևոր ծերն պոռնիկ և որ սիրէ զարդ:»

Ապա պատկերացնում է աշխարհային կեանքի վախ-
ճանք. մահուան զազափարը յառաջացնում է նորա
մէջ զիտակցութիւն աշխարհիս ունայնութեան մա-
սին. շատ սրտաուշ է կեանքի բազմափոփոխ հա-
ճոյքները վայելած երգչի ճայնք, որի մէջ երևում է
խորին զգացմունք և պարզ ու պղծ արտայայտու-
թիւն. աշխարհային երջանկութեան խաղալիկները
տեսէք թէ ինչպէս են պատկերանում մահու թա-
ղաւորութեան մէջ. թոյլ տանք, որ Թլիւրբանցին
ինքը խօսի այդ մասին.

«Ով որ ունի բերդ ու քաղաք, մամանս զոյ
Դարպաս ունի ոսկւով ծեփած, սաչ միջքցմ զո
Յետոյ եթող զամէնն անտէր, մամանս պի
Ներքև հողուն է նա պառկած: յրբ զո իմ

Ով որ խմէր զանուշ զինին, բաժնի
 Ջինքն բաէր քան զկող ուռած, ամ
 Տեսայ զնա խիտ առեի ամբ սլմած
 Չանուշահոտ գէշ մի դարձած: Եւ
 Ով որ հեծնուր ձի քարձրալից, յայն
 Ու թուր քաշէր ամէն զիհաց, յայնպիսի
 Տեսայ զնա խիտ, սիռիմտն յայն սմ
 Երկու փայտի մէջէր պառկած: Եւ
 Վատ աղջկունք, կիր զեղեցիկ, շնոր
 Որ ծամն ու վարսն են յօրինած, զ
 Նոքա ունին պայծառ հանդերձ,
 Զէտ արեգակն են բարձրած, մնալից
 Ըօձնն Լուր առնեն կամաց, բնա զոտ
 Լինին ամէն մարդոյ սիրած, յայն
 Ի մահու օրն զն ստեղծի, բոլոր
 Թէ՛ զ գաղիք են տեսողաց:»
 Եւսպէս մահուան արարականութիւնը տիրում է առ
 հասարակ ամէնքին առանց ինայելու: Թղկուրանցին
 լիշուժ է մինչև անգամ Հայր Սրբահամին, Իսահա-
 կին, Մովսէսին, Սողոմոն իմաստունին, որոնք չեն
 կարողացել ճողովել մահի ճանկերից, նա տիրել է
 մինչև անգամ Տրդատ թագաւորին և Առստանդիա-
 նոս կայսերը: մարդս որքան էլ որ զօրաւոր լինի,
 անում է թղկուրանցին, մահը դարձեալ բազմում է
 նորան և զնում է մի քարի տակ, բոլորս միտն
 զբառ «Թէ կանգնէր Հաղար հեծել ջագ քմնարմա
 Եւ ժողովք, իսկի չամաչես» մշտնապէս յայնպիսի

Թէ Հագեր է վեց զրեհ,
Նետ նետես լ'ի թափ անցրնես,
Տանիս զնա ի բանտ ածես,
Դէմ դնես, քար մի ձգես...» այսպէս է յանդի-
մանում Թլկուրանցին մահին, որի ամենակարողու-
թիւնը պատկերացնում է արծուի օրինակով.
Արծիւ ես յերակ թռչիս,
Լայնաձիգ զթևդ տարածես,
Ձինչ յաշխարհս Հզօր մանուկ,
Ի թևիդ ծայրն ծրարես:»

Յովհաննէն Թլկուրանցու երգերը մէջ մի նշա-
նաւոր տեղ է բռնում նորա տաղը քաջ Լիպարիտի
վերայ: Կիլիկիայի Հայոց թագաւորութեան վերջին
զօրավարներէց մէկն է քաջ Լիպարիտը, որ աւագ
մարաջախտ Թորոսի որդին էր և կրտսեր մարաջախտ
Վասիլի եղբայրը: Կոստանդին Գ. թագաւորի ժա-
մանակ Ռուբինեան Հարստութեան վերջին շունչն
արդէն մօտեցել էր: Տարսոնի ամիրան Փանչակը 60
Հազար թուրքերով 1368 թուին յարձակուեցաւ Սիս
մալաքաքաքի վերայ: Կոստանդին Գ. նորա զէմն
ուղարկեց քաջ Լիպարիտ զօրավարին, որ յաղթեց
և Հալածեց թշնամուն և զերի բռնեց Փանչակի
«Գոված տղան»: Վիրաւորուած թշնամին 1370
թուին նորոգեց իւր արշաւանքը Սիս վերայ: Այդ
անգամն էլ քաջ Լիպարիտն ելաւ նորա առաջը
կտրելու: Սակայն շատ սրտաշարժ էր այս նուագի

տեսարանը. Լիպարիտ լաւ սպառազինուելուց չեսոյ
հանդէս եկաւ մատուցանելու իւր վերջին հրաժեշտը.

«Երկրպագեաց սուրբ աթոռոյն, որս զի իսկ ի զոյն»

Եւ ծուներ եղեր ամէն խորան.»

մնաս բարեւ արաւ իւրայիններին. այնպէս հառաչեց
ու համբուրեց իւր սիրական որդուն Յովհաննէսին, որ
ամբողջ բանակը լաց եղաւ. ողջունեց եղբօրը, կնոջը.

«Սասց. Արդեակ իմ Յովհաննէս,

Վասիլ եղբայր իմ սիրական,

Փառաց տիկին դու Մանանայ

Իշխանուհի արեւման,

Հայեաց պատկերս ի մանկութեան,

Որ տի մտնիմ ի հոգ տապան.»

Այսպէս իւր մահն աչքն առած՝ Լիպարիտը ձայն
տուեց թաղաւորին.

«Հայոց թաղաւոր ազնուական ասր մեզ թեան

Հաստատ ու ամուր պահէ՛ զհարմուեջն,»

Որ ես մտնում ի մէջն ու դամ.»

Քաջ Լիպարիտը մտաւ թշնամու բանակը, Սիսը
պաշտպանող կամուրջի պահպանութիւնն լանձնելով

թաղաւորին: Քաջաբար խիզախելով թշնամու վերայ,
Լիպարիտ այնպիսի կոտորած արաւ, որ «արիւն գե-

տեր ելան.» բայց իզմուր, թշնամին կարողացաւ առ-
նել կամուրջը, որ կոտանդին Ք. անզօր էր դտնուել

պաշտպանելու: Եւ երբ քաջն Լիպարիտ վերադառ-
նում էր Սիս, անակնունելի էր հանդիպումը թուր-

քերի գնդերին, որոնք այժմոս ի մտայ բնն մաց

յոսմ «Ռուսք գրին ամեն զիհացիցայսլ յգնադասու
գոս Զատ խոյեցին զյաղթող վկայնն յայն սխմա՝
Հայեր ողորմ յաջ և ի ձախ բաճարազրկոյց»

Ջոջ ոք գտաւ իւր օգնականն քմ զմտծ յ

Այնտեղ այլ անթիւ գնդակների կարկտանման տե-
ղացող հարուածների տակ մնաց քաջ պիտոյանը
Թշնամիք կտրեցին նորա գլուխը և տարան իրենց
հետ, թողնելով կամուրջի վերայ նորա մարմինը:
Նորա հետ սպանուեցաւ և Սիր Յահանը որդին է
արդեօք Լիպարիտի, թէ ուրիշ անձանօթ ոք յայտ-
նի չէ: Ինչպէս ասոււմ է Քլկուրանցին, քաջ Լիպա-
րիտն իւր անձնագոհութեամբ անմոռանալի մնաց
Հայոց մէջ, որոնք արասա ըս զ եղման զո զի

մ յա՛ն «Յորտեղ նստին հաց ու սեղանն զոյ սխոյն
ժողովք բազում և շատ իշխան, արքայ ընտու
Յիշեն զնա սուրբ քահանայք, քաջ յոյա՛ն»
Տան ողորմի, ասեն նմա:»

Այստեղ կնիք գնելով մեր խօսքին, ընթերցողին ենք
թողնում մեր առաջարկած բնագրից իմաստասիրել
Յովհաննէս Թլկուրանցու տաղերի այլ լատկութիւն-
ները: Եւսանճել խոյեցարիս զարգա՛ն: Եմ յուարել
մք Այժմ մի քանի խօսք առաջիկայ հրատարա-
կութեան ամասին: Մենք տալիս ենք ընդամէնը
տասնևից երկ նոցանից ութը մենք Հանել ենք
ձեռագիր օրինակներից, որոնց թուականները յու-
սանցքներում նշանակել ենք: Երեքը նոցանից, որ-
քան մեզ յայտնի է, առաջին անգամ են յոյ տես-

նում, իսկ միւս Հինգը, թէ և Հրատարակուած էին, բայց անյայտ է թէ որ ժամանակի ձեռագրերից են հանած. այդ Հինգը մենք համեմատեցինք արդէն Հրատարակուածներին հետ և տարբերութիւնները լուծանքներում ցոյց տուինք: Միւս ութն էրգերի հրատարակութիւնը եղել է Ռազմավէպի, Մանանայի, Հայերգի և Սիսուանի մէջ: Արոնք որ մի քանի տեղ են Հրատարակուած, նոցա համեմատութիւնն էլ նշանակեցինք լուծանքներում: Մեր ներկայ Հրատարակութեան նպատակն էր նպաստել նոր համեմատութիւնների, լուծուածների և յայտնութիւնների հրատարակութեան, որպէս զի նոցանով ճշխանայ մեր առաջարկած շատ համետ և չափաւոր պաշարը թլկուրանցու անքան հետաքրքիր տաղերի ուսումնասիրութեան: Մեզ համար այժմէն իսկ պարզ է, որ մեր առաջարկած տաղերի խմբագրութեան մէջ էլ պակասութիւն կայ. զորօրինակ՝ Հէնց առաջին երգը «Քէնայ բահար, այլի բահար», որ արտագրուած է 1547 թուի ձեռագրից. մեզ այնպէս է երևում, որ այդ երգը, որ լի է կրկնութիւններով, իսկապէս 2—3 երգերից է բաղկացած. դժուարանում ենք այժմ մեր եզրակացութիւնն անել, քանի որ համեմատութեան բաւական նիւթ չկայ մեր ձեռքի տակ: Այդպիսի մի երգ էր, օրինակ, «Արևնման շողշող կրտաս», որ հրատարակուած է Մանանայի և Հայերգի մէջ, և մենք համեմատութեան ժամանակ երկուսի բաժանեցինք՝ երգչի անուան երկու

անգամ կրկնուած լինելու պատճառով, և վստահ
ենք, որ մեր ձեռագրերի միջից այդպէս էլ կ'երևի
մի օր: Մեր Հրատարակութեան մէջ չմտան այն եր-
կու տաղերը, որոնց մասին վերևն չիշել ենք: Եր-
ցանից մէկը [Թուրքերէն է, և միւսը Հայերէն և
[Թուրքերէն. կրկուսն էլ դտնուած են մեր սեփական
գրչեայ տաղարանի մէջ *):

Յովհաննէս Թլկուբանցու երգերի բարբառն ար-
ժանի է առանձին ուսումնասիրութեան. նորա թէ-
օտար բառերի և թէ Հայերէն սովորական և ան-
սովոր բառերի ու դարձուածների համեմատական
ուսումնասիրութիւնը մենք մտաւիր ենք Հրատարա-
կել իբրև առանձին գործ Հայոց միջնակարեան բար-
բառների հետազօտութեան մէջ:

*) Զամբանի ասերով Թլկուբանցին ունի և մի ոտանա-
ւոր մեկնութիւն Թննդոց գրքի, որ ինքնուրոյն գործ չէ, այլ
փոխադրութիւն: Տ. Պատմ. Հայոց Գ. 508.

Ա.

Գէնայ բաճար, այլ՛ւի ¹ բաճար. բոցբար
 Այլ՛ւի կուտան սիրոյ խաբար.
 Ծով ծով աչեր ու լուս քնար.
 Ունքն կեռ էր ² քան զկամար,
 Զալատգ է լուս և լուսքնար ³,
 Բոլոր լուսին ⁴, շամս ու դամար.
 Վարսերդ ոսկի թելէ ⁵ քաշած,
 Վերայ մարմնոյդ եկեալ հասար ⁶,
 Երեսդ ի վառ ⁷ է ծիրանի,
 Վարդ, ուէհան ու նունուֆար ⁸.
 Ծոցդ է բաղչայ վարդով ի լի.
 Մարգրիտ ատմունքդ ի շարէ շար ⁹,
 Քո ձայնդ անուշ քաղցր եղանակ ¹⁰
 Բերնէդ ի վայր թափուի ¹¹ ջուհար.
 Այդ քո պատկերդ ¹² է լուսեղէն,
 Այլ արեգակն լուս չի տար.
 Մարմինդ քո ճոխ ¹³ բուսեր չինար.
 Ու ճօշ կուտայ ¹⁴ քան զուռ դալար.
 Այդ անյատակ ծովուդ նման
 Գերիս ի մէջն զարդ արար ¹⁵.
 Հանցեդ նետով զիս խոցեցիր,
 Որ այլ չունիմ բժշկարար.
 Է գեղեցիկ կերպիւ սուրբաթ,
 Որ է ստեղծուած նաշխ ու նիգար:

տաճ
 րերի
 եր-
 նո-
 ն և
 կան
 ար-
 թէ
 ան-
 կան
 բա-
 ար-
 99
 100
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

Նշտարենի ծառ ես ծաղկեալ ¹⁶.

Պտուղ կուտաս մուշկ ու ամպար ¹⁷.

Քեհեզ հազեր ես ծիրանի,

Ծալքերդ ամէն մարգարտաշար ¹⁸.

Քաղաք խաթայ Չինու-մաչին

Ու Բուրսայու բերաճ պաշար,

Այդ ճանապարհդ, որ կու քայլես, մզմ-մ

Քուսեր շուշան ու նունուֆար ¹⁹:

Կարմունջ կապիալ ես ապիկի ²⁰

Եւ գետ զինի ուրախաբար,

Ով որ խմէ ի քեզանէ ²¹,

Ուրախանայ սրտովն լոժար:

Արի Եկ իջնուէք ի բաղչենին ²²

Ու բլբուլին անենք նազար.

Որ ի քաֆուր վարդի սիրուն

Ի շուռ կուգայ քան զխելագար ²³:

Գարնանային ամիսն երբ գոյ,

Հուտար մազկի չոր և զալար,

Գետերդ ²⁴ յորդոր գնացք աճնուկ,

Ի լեռներուն թափին ի վայր:

Մարդ որ սիրոյ կուհանդիպի

Նա քան զկրակ կուլինի վար:

Այլ ոչ աղօթք ի միտ ²⁵ կուգայ,

Ոչ լայսմաւուր կարգայ ու ճառ:

Զլթունքդ շող է լուսեղէն,

Պրանկնէդ ²⁶ ի վայր թափի ճուհար ²⁷:

Ով որ մեղաց ճաշակն առնուի

Այլ Աստուծոյ չի տար խաբար:

Սէրն զԱդամ զխախտէն Հանեց²⁸:

Յերկիր ձգեց, արար շիւար:

Եւ զնա մասնեաց սատանայի:

Ար չարչարեաց ամ վեց Հազար:

Սէթայ որդիքն խառնակեցան,

Ար ճղնաւորքն էին լծար:

Զփող և ճնճղեալն²⁹ լսեցին:

Ամէնքն եկին լեռնէն Ի վայր:

Կէնն զՅովհաննէսն զխառնեց

Հերովդիայ պղծոյն Համար,

Ար վառեալ էր ցանկութեամբ,

Փութով տարաւ զկամքն ի կատար:

Սէրն Հանէ մարդն ի խելաց,

Ար այլ ըսկի³⁰ չկայ խաբար:

Իմաստութիւնն խափանի

Եւ Հանց³¹ գառնայ քան զղիւհաւոր:

Կինն քաղցրիկ զրուց ունի

Խայթաւ ի Հետ առնէ զայար³²:

Յանկարծ զթիւնքն ի մարդ թափէ,

Արդէս զակնատ բռնէ անձար³³:

Յունքն քաղէ³⁴, գաչքն զեղէ:

Խեղճանայ քան զճեղիար³⁵,

Միշտ զպոռունկն ծռմռէ³⁶,

Զմարդիկ կուձդէ ի քարն ի վայր:

Գու ստեղծեր զկիւնն ի կողէն³⁷

Վասն Ադամայ սիրոյն Համար

Թէ աճեցէք և բազմացէք
Եւ շրջեցէք լերին և՛ի քարք:
Նեա այն սիրովն բորբոքին
Այս հողածին մարդիքս չար,
Որ հանապազ կու պռռնկին,
Երթան ի կեր որդանցն յօժար:
Թուրուրանցին գքեզ կ'աղաչէ,
Թէ կնոջ սիրոյն մի տիրանար
Որ չզրկիք յանձառ լուսոյն,
Այլ յԱստուծոյ չլինի քեզ ճար:

Ծան. Այս երգը հանած է մի ձեռագիր տաղարանից 1647 թուին գրած: Նոյնը հրատարակուած է Մանանայի մէջ 1876, եր. 269. նշանաւոր պարբերութիւնները ստեղծ են՝ 1. ձեռ-
օլտի. 2. Ման. Ունքն է կեներ. 3. Ման. լուսնկար. 4. Ման-
լուսնոյ. 5. ձեռ. ոսկով թեյով. 6. Մ. վերայ անձինդ եղեր հաւսար.
7. Մ. երեսդ վառ. 8. Մ. նոսօփար. 9. Մ. ատամունքդ շարե-
շար. 10. Մ. քաղցրեղունակ. 11. Մ. թափի. 12. Մ. մատունքն. 13.
Մ. անձնդ ճող. 14. Մ. կուճօճկուտաս. 15. Մ. զարւէզար. հետեւեալ
չորս տողն Ման. մէջ չկայ. 16. Մ. ծաղկեր. 17. Մ. մուշք ու ամբար.
18. Մ. ծամերդ ամեն են ոսկելար. 19. Մ. նունուփար. 20. Մ. կա-
պած ես սպակի. 21. ձեռ. ի սեղանէ. 22. Մ. Արեկ իջցուք ի մեր
բաղչան. 23. Մ. գեղ գիւհար. 24. Մ. ջրեր. 25. Մ. ի չաչք. 26. Մ.
պուկէն. 27. Մ. ջաւհար. 28. Մ. եհան 29. Մ. զփողն ու զճնճղակն
30. Մ. իսկի. 31. Մ. հէնց. 32. Մ. քան զօճ քայլէ և՛ առնէ գալար.
33. զթոյնն թափէ յանկարծակի, զմարդ զէտ ակնատ բռնէ ան-
ձար. 34. Մ. Զունքն ծարրէ. 35. էնցեղ լինի քան զհեղիար. 36
Մ. ծամուտէ. 37. Մ. այս 8 տողը պակաս է:

Բ. ՎԱՍՆ ՍԻՐՈՅ

Արև նման շողշող կրտաս ¹,

Յորժամ ² սիրով գաչերդ լածես,

Թէ զիս ³ լիշես, թէ չլիշես,

Ես կուտիրեմ սրտովս զքեզ:

Գու զվէմերն խորտակես,

Գու զլերունքն հալ ⁴ հանես.

Զով դու սիրես, նադար առնես ⁵,

Անանց կրակով զանձնիկն արբես:

Գուն օրինակ ես աղէկնուն ⁶,

Այ մայր չէր բերեր քան զքեզ ⁷.

Ազիտակ ճակատ, թուխ թուխ ⁸ աչեր,

Լուծի ու քարամով լուս երես:

Լար շրթներովդ վարդ թափես ⁹,

Ճօժան ¹⁰ վզովդ բերդեր քակես.

Ամէն անձամբ ես զեղեցիկ,

Քեզ նմանակ միայն դու ես ¹¹:

Ծոցդ է զրախտ անմահու թեան,

Անմահական պտղով զրախտ ¹²,

Գուն օրինակ ես աղէկնուն ¹³,

Զքեզ սիրէ Աստուած և մարդ:

Հարեզանուոյն ես որդայլթ,

Քահանայից ականախու զարդ ¹⁴,

Զմիակեցիկն խելքն տանիս,

Որ կացեր է զօրն անարատ:

Չկայ ի քեզ մազ մի զալատ ¹⁵,

Բոլոր ¹⁶ անձամբդ սուրբ անարատ.
 Ես կուզրեմ զիս քեզ մատաղ,
 Աւ քեզ ծառայ ու քեզ զէքաթ ¹⁷;
 Բացէն ասեմ՝ ճարակ չկայ ¹⁸.
 Մահու մեղաց ներքև եմ ես.
 Հալիմ ի քեզ, Հալիմ ի նա,
 Ար ի Հոգոյ ստեղծեր զքեզ ¹⁹.
 Խև Հովհաննէս Թուլիութանցի,
 Զօրն ի բուն ընդ այլ ²⁰ կ'ասես.
 Զմարդն ի կրակ կուձգես,
 Դառնաս, լնուս ջուր, Լանցունես ²¹:

Թ ա ն օ թ . Այս երգը հրատարակուեցաւ 1876-ին Մա-
 նանայի մէջ. 1883-ին Հայերգի մէջ լոյս տեսաւ տրտ մի ուրիշ
 օրինակը, որ խկասլէս երկու մասկց է բաղկացած, ինչպէս ե-
 բուում է երգչի անուան կրկնութիւնից երկրորդի մէջ: Այս օրի-
 նակը Մանանային համեմատ է. տարբերութիւնները Հայերգից
 հետեւեալներն են՝ ¹. Հչ. շողշողէն ես. ². Հչ. քանի. ³. Հչ. սէր.
⁴. Հչ. ի հալ. ⁵. Հչ. Ավ դու սիրով նստ արար ես. ⁶. Հչ. աղե-
 դան. ⁷. Հչ. որ մայրն չէ բերեր զէս քեզ. ⁸. Հչ. ու սև. ⁹. Հչ.
 շար շրթունքովդ վարդ կութափես. ¹⁰. Հչ. ճոխճան. ¹¹. Հչ.
 Քաւ էլ թէ քեզ նան դու ես. ¹². Հչ. անմահական պարզով իմ.
¹³. Հչ. դու աննման ես մէջ աղկնուն. ¹⁴. Հչ. քանանայից ա-
 կատ ու զարդ. ¹⁵. Հչ. Զէրա չունես իսկի դալաղ, չկայ ի քեզ
 մազ մի արատ. ¹⁶. Հչ. չիք. ¹⁷. Հչ. զաքաթ. ¹⁸. Հչ. բայց ինչ
 անեմ՝ ճարակ չկայ. ¹⁹. այս Յ տողը Մանանայի մէջ այսպէս է
 — մեղաց ներքև եմ, հալիմ ի քեզ, հալիմ ի նա, որ ի Հոգոյ
 այդքան չքնաղ ստեղծեր է զքեզ. ²⁰. ընդալ. ²¹. Հչ. դուն ազ-
 նուջ ունայն ես: Հայերգի մէջ 17-ից չետոյ կայ երեք տող ես,
 որ կապ չունի ամբողջի հետ. այդ տողերն են՝ Չուշան, ռահան
 ու մանուշակ ու նուսոֆար ու սերկեթիլ, նուսոն ու նարինջ ու
 կարմիր վարդ:

Գ. ՏԱԿ ՍԻՐՈՅ

Աօի՛ սիրէ՛ զիս, ծով աչեր.

Նա ասաց՝ պահեմ՝ զաչս ի վերան.

Նիստ, որ հայիմ յերեսդ ի վայր,

Հերիք կացիր, ինձ յերևան:

Թէ շատ թէ քիչ ի յետ ձդեմ.

Միթէ անցնի հուրս ի խափան.

Նա սէր ի սիրտս ի ներս կ'երթայ,

Ես կուճնամ մեղաց միայն:

Բերեմ մեղաց զահն ի մտիս,

Աւ զգժոխոց հուրն անվախճան.

Միթէ ազատ եմ այս կրակէս,

Ար անվախճան ինձ վառեցան:

Խե Յովհաննէս Թուրկուրանցի,

Սրտի մտօք զականջդ բաց.

Աւ աստէն արա՛ քեզ ճար շուտով,

Արով անդէն առնուս պակ:

Հայերգ. եր. 59.

Գ.

Լոյս երեսացդ է խիստ փափուկ
Քաղաք խուժան ու Չինմաչին,
Թէ տեսնու զվարսդ ի Հնդստան,
Ընդ որ երթաս չետդ կոչեն.
Հանգոյն այլովդ տեսիլ զմրուխտ
Տպագիոն ակն ու ջուհար
Ինձ անկասկած ի դէմ ելաւ
Զունչս քաղեցաւ
Չթողիր յիս Համբերութիւն
Քանի տեսնեմ կու սարսափիմ
Սիրտս ի փորիկս կ'անցնու կրճիցս
Ինձ մեղադիր չէր կուլինիք:
Հարիւր տարուոյ Հարեղանին
Որ ճերմակն է դարձեր գեղին
Կտրէ զկօրտիկ պատարագին
Ու զքեզ ուղէ առջև խաչին:
Դու գեղ ես ուրախութեան,
Որ զքեզ տանին ի պաղչանին,
Զճամդ ու զվարտերդ ի վայր թողուս,
Մտոցդ բանաս ՚ի մէջ պաղչին:
Ով զքեզ սիրէ, ո՞նց մեռանի,
Կամ երեսուին դառնայ դեղին.
Պարճանք ու վնշ քո ծնողին,
Փնւք ու պատիւ քո Արարչին:

Ո՞նց կարէ գրեց դովել
 Սև Յովհաննէս Թուրքաւնցին.
 Քեզ վաչել է ծառայ խպտի,
 Բուլղար, Չարքաղ, Հոռոմ, Լատին:

մ խնդր մեծնար Հայերգ եր. 62. յի
 . մ խոսարդայի վ մ մ խարճգա՜ զ
 մ յրգայի + յրձալ բառայիցաւ բ յի
 . մ խնդր մեծնար մ յոսյր վ մ գ յմայր զմաՅ

Ե. ՍԻՐՈՎ ՄԻ ՍՊԱՆԱՆԵՐ.

Իու գարնանային վարդ ու բուրաստան,
 Աչերդ է ծովեր խուճար ու մէտտան,
 Քո ծոցդ է ծաղկոց, մրդոց անգատտան,
 Իու ինձ լեր գատուոր, արտ՝ դատոստան.
 Սիրով մի սպանաներ
 Աէլէտ էֆէնտի.

Սիասաթ ունիս քան ցորաւոր քաջ,
 Հրեղէն ես, Հոզեղէն թէ մարմնաւոր քաջ.
 Հիւանդ եմ ես. որջանամ, երբ նստիս ինձ յաջ.
 Ի վիզ շողկտակ և այտեր կանանջ,
 Թող դու մնաս քան զնշտար կանանջ.
 Սիրով մի սպանաներ
 Աէլէտ էֆէնտի:

Սիրուն չգիմացաւ նախահայրն Ադամ.
 Վանց սիրաւ ելաւ. Եգեմ գրախտէն Հան
 ԶԻաւթայ գործքն իրչեմ ու ի դուռ կամ ցողամ

Ջողոմոնի սուգն ես ալ ի Հետ լամ քո՞ն
Ջարհատ Ջիրինին խաղարն ես անց տամ.

Սիրով մի սպանաներ
Ճէլէտ էֆէնտի:

Սէրն կուտանի զամօթն երեսէն
Ի հարեղայէն և ի վարդապետէն.
Երէց սարկաւազ կուճղէ ի կարգէն
Տանի զխելքն ի զլսուն, զամօթ երեսէն.
Անէ մայամաթ, հանէ արևէն.

Սիրով մի սպանաներ
Ճէլէտ էֆէնտի:

Է մեղր ու կարագ և կեղևած նուշ,
Քեզ ճուռ նայողին յաչքն հազար փուշ.
Է սէլի չինար և սպիտակ թուշ
Ունիս կամար ունքեր գերթ աղեղան կուշ.

Սիրով մի սպանաներ
Ճէլէտ էֆէնտի:

Երեսդ է արև ճակատդ է զոհրա,
Վլափդ է խնձոր, ծծերդ է շամամ,
Ջինջ գրախտն է Եդեմ ամէն ծոցդ քո կան,
Երբ շաքարն է մօտս ի Մըսըր ինձ ինչ կալ.

Սիրով մի սպանաներ
Ճէլէտ էֆէնտի:

Պաղ մի յերեսդ կ'ամէ դարստան,
Ջլապաշ ու զեմէն արևը հնդկատան.

Երկու վարդ է գին Չինի և Խուլթան յն
 Պուլղար, Ստամպոլ է ձէհրի եագգան, յ
 Սիրով մի սպանաներ ամ
 ձէլէտ էֆէնտի:

Չեռագիր ստղարան 1623 թուի:

Զ. ՏԱՂ ԴԱՐՆԱՆ.

Ահա եղև պայծառ գարուն.
 Ծագկեալ այգիքն ¹ ու պաղչանին,
 Դաշտք ու լեռինք ² դարդարեցան,
 Յարօտ ³ հանին զխիլանին:
 Գունդքն ⁴ ծաղկին ու չէտ լիպպին,
 Անուշանայ հովն ու քամին: զա մանուկ
 Զագերն ⁵ ձայն ածեն շայգին, զմ չմ
 Քաղցր կուգայ ձայն պիւլպիւլին: Երգաք
 Կուլթանճրանայ շուքն ծառին, զմ զմ
 Յորդոր գնայ ջուրն ի խոջին, զմ զմ
 Զթևն բերէր բոլոր վզին, զայլ մանրոց
 Սիրով խմէր դանուշ գինին: Երգարգուն յ
 Այն վարդենուն ⁸ դէմ չկայ գին, զգաք յն
 Որ այն ինդունն հանդիպին, զայլ լամտ
 Քաւել զբախտն անմահուլթեան, զայլ յն
 Յորում եղաւ մարդն առաջին: անա վնքն

Թէ չէր մահուն օրն ու դժոխքն¹⁰
 Ու կամ ոարսափ¹¹ դատաստանին
 Նա այն աղէկ էր զինչ ասաց
 Խե¹² Յովհաննէս Թլիւրանցին:

2 եւ. սաղարան 1695 թ. Հայերգ եր. 46.

^{1.} Հչ. ճաղկանց ազգին. ^{2.} Հչ. դաշտ, աղբերունք. ^{3.} Հչ. արօտ. ^{4.} Հչ. գոյնքն. ^{5.} Հչ. լետ. ^{6.} Հչ. ձայներ. ^{7.} ձեռ. չիք. ^{8.} Հչ. վարդին. ^{9.} ձեռ. անմահութիւն. ^{10.} Հչ. դժոխ. ^{11.} կամ գարսափ. ^{12.} ձեռ. խէփ:

Ես զձեզ տեսայ սիրով նորոգած
 Արևնման արեգական.
 Զինչ որ բաղջայ, որ կայ լինենս՝ մզմբաճ
 Վարդ ու շուշան պայծառ ճաղկունք:
 Աչուեր ունիք զինչ ծովերուք,¹
 Յունքեր ունիք զինչ թուխ ամպունք,²
 Զողման կլափ³ ու լար շրթունք,⁴
 Ու մարգարտէշար ատամունք:⁵
 Թէ վարդապետն զձեզ տեսնուի,
 Մոռնայ զուսումն ու շատ կրունք,⁶
 Ամէն անձամբն ի դողեղնու,
 Անցնի ամառն ու ձմեռնունք:

ամպեր
 նայ. 6

Զեղ ինչ զաղար ես զիմանամ, մտո՛ւ
 Որ զուք հալէք, հանէք լերունք,¹
 Սիրով քակէք բարձր բերդեր, ա սիջ
 Ի՛նչ զիլ հանէք վեմք ու տարունք²:
 Խե Յովհաննէս Թուլիուբանցի շամ
 Զձեզ կուգովէ, ոտիլ տփունք,³ վյրճ
 Վախեմ թէ հուրն այրէ՝ զհողիս,⁴ յց
 Յերագ ուտեն անքուն որդունք: տոբ

Զեռ. տողարան 1647 թ. և Հայերգ եր. 47.

¹. Հյ. Ալեր ունիք զերգ զծովեր. ². ձեռ. ապունք. Հյ.
 ամպեր. ³. Հյ. շողայր կլափն. ⁴. ձեռ. լալ քրտունք. ⁵. Հյ. տես-
 նայ. ⁶. Հյ. գիտունք. ⁷. Հյ. ափունք:

Աչերդ է թուխ ու պէտ.

Գու խորտաիկ ես.

Քաֆուր վարդի նման

Անուշ հոտիկ ես.

Գու փնջած մանուշակ,

Վարդի ծաղիկ¹ ես

Նորելուկի նման²

Կանանջ ունիկ ես:

Գու սպիտակ ու կարմիր

Հոտեղ³ ինձոր էս.

Անուշ Հոտուկդ գու

Զիս արբուցեր էս.

Դու մեղրով շաղաղուած

Նուշ ու շաքար էս.

Բզբի լուսին պայծառ.

Արեղակն էս⁴:

Դու Հալած ու թափած

Ոսկի արծաթ էս.

Ղումաշ էս խաղիւնի,

Քանի՛ գովեմ զքեզ:

Քա սէրն ի ՚իս գիսլաւ,

Ստույգ կ'այրիմ եռ.

Արի⁵ ինձ ղեղ արն,

Իմ ճարն դու էս:

Կտրեր քուն յաչերուս.

Դուն Ֆարաղաթ էս⁶.

Քո սէր զիս մոմ արար

Դու ինձ պողպատ ու կայծքար⁷ էս:

Դու զիշեր և ցերեկ

Մէջ իմ սրտին էս.

Անմաշ ու անգրող

ԶՀոգիս Հաներ էս:

Դու ինձ սիրելի

Ու ինձ բարեկամ էս.

Չարկամն զայդ չէր աներ

Զինչ որ դուն կ'անես.

Անթուր⁸ ա'անդանակ

Զարիւնս հեղեր ես:

Գնաց իմաստութիւնս.

Զմիտքս տարեր ես.

Ես եմ ափ մի հողէ,

Գուն հրեղէն ես.

Քանի՛ զիմ այրած

Սիրտս այրունես.

Յորտեղ որ կունտտիմ

Զիս կրմոռնամ ես.

Միթէ՛ զիս դեղեցիր

կամ թէ կախարդ ես.

Զքո՞ ծով ծով աչերդ

Գեղով լցեր ես.

Ունքերդ կամարակապ

Ի վեր քաշեր ես.

Գու ես կանանչ աղբիւր,

Ծովու նման ես:

Ատմունքդ մարգարիտ,

Զաքարբերան ես,

Աշխարհս¹⁰ խօրտիկ,

Գէմ դու մէնակ չես.

Աստուորս շատ իկե,

Ի'այլ տի գայ քանց քեղ.

Ասա՛ զբանս Յովհաննէս

Է՞ր կուխնայես.

Գու սուրբ կարօպետի

Նորան ու ծառան ես: զուցից
 Սուրբ Կարապետ,
 Հատ կուխնդրեմ զքեզ,
 Զասողքս և զլսողքս
 Ի չարէն փրկես:

Մանանայ եր. 276. և շաւերգ եր. 73.

1. Հչ. վարդ ու ծաղիկ. 2. Հչ. Գարն էլուկ նման. 3. Հչ. խատիճ. 4. Հչ. կթուի պարի լուսին զէտ արեգակ ես. 5. Հչ. արեկ. 6. Հչ. Ֆարեաթ. 7. Հչ. քար. 8. Հչ. անտուր. 9. Հչ. զայտ քո. 10. Հչ. չաշխարհս:

Թ. ՏԵՂՎԱՍՆ ԱՐԲԵՅՈՒԹԵԱՆ

Քեզ Հոգևոր խրատ մի է,
 Անպիտան անձն իմ, լսէ.
 Զերզ պտղաբեր ծառ ի չարմատ
 Ան ի քո սիրտդ պատրուէ:
 Թէ սէր ունիս Հետ Աստուծոյ,
 Դու զպիւնին ու բողն ատէ:
 Գինին է մալը ամէն մեղաց,
 Զոր ամենայն զիրք վիայէ:
 Գինին է շնութեան օգնական,
 Սողոմական ախտն շարթէ:
 Գինին սպանումն գրգռէ.

Թող թէ հոգւոյն քանի՛ չար է: Կր անգ
 Կինիախումն³ մաղրսկաթ
 Քան զգիւաՀար ու այլ չար է: Եւ Յոս
 Դասուց մի գլուխ ի վայր քերէ,
 Զկէս մի ցաւօք վերաորէ:
 Ու Հետ փնչայ քան զգայլ դադանք,
 Զկշտանայու զչափն չգիտէ.
 Պեղծ ու մարմինն⁷ սերմանէ.

Զաղտն⁸ ու զչարիքն շատցնէ:

Փսիէ դերեան, ի վերայ դնէ,

Զունն զայ, զբերանն լիղէ,

Նա Հանց գիտէ թէ իւր կենն է,

Ելեայ⁵ զբերանն կուսրբէ:

Ընդ⁹ ճամբու լանքն քալէ,

Գէշ Հեծկլտայ¹⁰ և ճուկտէ.

Զբազուկն աստի ւ՛անտի ձդէ.

Ով Հանդիպի, նա Հարկանէ:

Բարձր պատեր ի վեր Հանէ.

Յառջևն կանանչ դաշտ ցուցանէ.

Յանկէց ի վայր զլեփվարէ,

Ի յարևուն շուտ մի Հանէ¹¹:

Պօղոս առ մեզ կուհրամայէ,

Թ՛արբեցու թիւնն խիտ չար է կի՛նգյս զմ

Ով զարբենալն Հարալ առէ,

Զերդ շուն ի տէրն կուհաչէ:

Գինին մարդոյ ամօթ թերէ

Եւ ի լեղու չար արկանէ:

3.
ան. 5.
5. Հ5.
զայց

Քան զգինին լետև հացին¹³
 Երկու երեք՝ այն անշահ է:
 Խև Յովհաննէս կարճաբան է,
 Ով որ լսէ, նա շատ շահէ¹⁴.
 Ով զայս խրատիս համն ճաշէ,
 Զարքայութիւնն ժառանգէ:

Ձեռ. տաղարան 1695 թ. և Հայերգ եր. 191.

¹. Հչ. տամ. ². Հչ. սրտից ի մէջն պատրուսէ. ³. Հչ. գի-
 նախուսն. ⁴. Հչ. այս տողից լետուց մի նոր տուն կայ Սուրբ
 Յովհաննէս մեծ Կարապետ բողն ու գինին գլխատել է, գինին
 ի ջուր ջրհեղեղին, զայլ չարիքն ո՞վ պատմել կարէ. ⁵. Հչ. իկեր,
⁶. Հչ. գերգ առջ կատաղած. ⁷. Հչ. Պիղծ զմարմինն. ⁸. Հչ.
 զպիղծ. ⁹. Հչ. գանալ. ¹⁰. Հչ. խեճկըտայ, այս տողն լաջորդում
 են երկու այլ տող ևս Պաշերն ածէ զէտ վախկտի, Ով կու
 տեսնու հեռ կուվազէ. ¹¹. Հչ. գատարկ հանէ. ¹². Հչ. արբեցու-
 թիւնն շատ գեն է. ¹³. Հչ. լետև խացին. ¹⁴. Հչ. խերն շահ է:

Ժ. ՎԱՍՆ ՍՈՒՏ ՍԻՐԵԼԵՑ

Իմ սիրտ, լսէ՛ ու ակամջ պրահա սորոթ
 Որ սիրելի իսկի չկայ, մե՛ պի՛ն յորեցա՛ Գ
 Ո՛չ զրացին և ո՛չ եղբայր, մշամճոցար իմ
 Ո՛չ միակեց, ո՛չ քահանայ, քի՛ ճուջ քոյն
 Այս ժամանակս հանց երեք, մի՛մի՛ր
 Ով որ չզիտէ, թն՛գ գիտենայ, մի՛ ճի՛

Զով որ գիտես խիստ սիրելի, մի մի
Հուրն ի բերնէն ի դուրս կուգայ: Ս
Թէպէտ շինես շատ սիրելի, մի մի
Մի հաւատար սրտովդ ի նա.
Ամէն գեհաց փորձէ և տես,
Ապա զխորհուրդ ասանորա:

Չատ մարդ յերեսդ է քաղցրախօս.

Ի սիրտն հուր կուրորբօքայ.

Սեղնի լինի սուտ սիրելի,

Ի փորձութեանց ժամն ուրանայ:

Քանի ողջ ես, գբեց պահէ,

Գուրս լ'անձդ պէտ արայ.

Եթէ հաքիմ կարի լինիս,

Կեանքդ քան զհով անցնի լ'երերայ:

Ի հետ անգէտ սուտ սիրելուն

Ով երկու խօսք առնու և տայ,

Նա ականջովն հանց բան լսէ,

Որ միտ զնէ և զարմանայ:

Յիշխանաց քաջ և զինաւորն

Յերակ որ տեղն տրտում կենայ,

Գայ մօտ ի քեզ նստի հրեշտակի,

Ելնէ զնայ քան զսատանայ:

Գու պահէ զոէրն կանգուն,

Սիրտդ սիրով թող լինենայ.

Ատելութեան տեղիք մի տար,

Որ բարութիւն երթայ մնայ:

Խե Յովհաննէս Թուլիւրանցի,
 Աղաւթ պահէ զմիտք ի վերայ:
 Մարդասէրն է Աստուածասէր,
 Եղբայրատեսացն է սոքոսնայ:

2 հո. տարան 1695 թ.

ՓԱ. Ի ՎԵՐՈՅ ՄԱՀՈՒՆՆ

Քանի գտիս ի Հետ մեղաց,
 Է՛ անզգամ մարդ կատաղած.
 Զայնչափ չարիք, որ զորձեցիր,
 Հերիք արն, դարձիր մեղաց:
 Ի Ազամայ մինչև այսօր
 Զունչ կենդանի զոք չէ թողած.
 Գիտեմ ջստս խրատու գրոց,
 Մեղաւորաց թ'ինչ կայ պահած:
 Այ որ ունի բերդ ու քաղաք,
 Դարդաս ունի սոկում ծեփած,
 Յետոյ եթող գամէնն անտէր,
 Ներքև Հողուն է նա պառկած:
 Այ որ խմէր դանուշ զիմին,
 Զինքն բտէր քան զխոզ ուռած,
 Տեսայ զնա, խիտտ ատելի
 Զանուշահոտ գէշ մի գարձած:

Ով որ հեծնուր ձի բարձրավիղ,
Ու թուր քաշէր ամէն զեհաց,
Տեսայ զնա խիստ փոշիման,
Երկու փայտի մէջ էր պառկած:

Վատ աղջիլունք, կին զեղեցիկ,
Որ ծամն ու վարսն են յօրինած,
Նոքա ունին պայծառ հանդերձ,
Զետ արեգակն են բոլորած,
Ճօճեն լ'ոլոր առնեն կամաց,
Լինին ամէն մարդոյ սիրած,
Ի մահու օրն են ատելի,
Գէշ ու զաղիբ են տեսողաց:

Քրիստոս նստի յաթառ փառաց,
Հատուցանէ վարձ սիրողաց,
Արդարոցն տալ պսակ,
Խաղաղաշինարող մեղաւորաց:
Ի՛ Յովհաննէս Թուկուրանցի,
Սրտի մտօք զականջդ բաց,
Ատէն արն քեզ ճար շուտով,
Անդէն առնուս պսակ փառաց:

Մանասայ եր. 266.

Եւ զայն քան զքեզ լինեմ,
Ողորդում եւ կուսարսափիմ:
Չկայ քան զքեզ լեղի,
Ի՛նչ որ քան զքեզ լեղի ես:
Լեղի, Եւ մեծնայն լեղու,
Միթէ դու ի քեզ նման ես,
Ի՛նչ որ քան զքեզ լեղի,
Եւ լետոյ զայն ալ դու բերես:
Սողովոն ի՛նչեաց զքեզ,
Եւ ասաց՝ եղևիկ վայ եմ ես:
Նախատեաց զիմաստութիւնն,
Ինքն ի ինքն ասաց՝ փոք քեզ:
Ի՛նչ շահ է իմաստութիւնս,
Քան զողէտ աղքատ մեռայ ես:
Անմեղ եկայ ի յաշխարհս,
Եւ մեղօք երթամ սևերես:
Սողովոն արքայն ասաց՝
Մի՛ ասեր թ՛արքայ եմ ես³,
Ունիմ շատ դրամ⁴, շատ գանձ,
Չատ դարպաս ու ոսկի ի ներս:
Ի՛նչ որ խռովեալ գանձես,
Ոչ զիտես⁵ ում ժողովես:
Չաշխարհս ես ի զերկզ առեր,

Քեզ ի խոր գծովք կու վարես⁶ :
Է՛ մահ, դու քէն ունիս :

Ի՛Նգամայ որդին կուհանես .
Կամ մեղաց հարուած ես դու,
Ի մահու պտղէն ծնեալ ես :

ԶՄովսէս մարգարէն չասես,

Ի՛ր Դաւթայ իովի չամաչեց⁸ :

ԶԵրրահամ հայրն տանիս,

ԶԻսահակ ի հողն ածուես :

Տրդատ յաթուոյն ձգես,

ԶԿոստանդին ի յաչք չբերես .

Թէ կանգնէր հազար հեծել

Եւ ժողովք, իսկի չամաչես :

Թէ հազեր է վեց⁹ զրեհ,

Նետ նետես¹⁰ և՛ թափ անցընես .

Տանիս զնա ի բանտ ածես,

Դէմ դռանն քար մի ձղես :

Արծիւ ես, չերագ թռչիս,

Լայնաձիգ ղթևդ տարածես :

Զինչ յաշխարհս հզօր մանուկ,

Ի թևիդ ծայրն ճրարես :

Հազար երանի՛ նորա,

Զօր բարի գործով գտանես :

Հեղեղ բոցեղէն տարեր,

Զով ի մէջ մեղացն ըմբռնես :

Յովհաննէս՝ թուլիւրանցի,

Զուր կ'ասես¹¹, զայլ ոք խրատես,

Եօթանասուն տարի 19եր ¹²
Ի մեղաց մէջն կացեր ես ¹³

2եռ. տաղարան 1647 Թ. Բաղմախայ 1859 Թ. և
Հաղերդ եր. 135

1. Հչ. լեղու. 2. Բազմ. թուի բեզ. Հչ. թիւ թեզ. 3. Հչ.
միտայն արքայ եմ ես. 4. Բզմ. և Հչ. գրական. 5. Հչ. գայն
չգիտեմ. 6. ձեռ. փորձես. 7. Բզմ. թէ դու. Հչ. միթէ. 8. Բզմ.
չի վախես. Հչ. չի վաճես. 9. Հչ. հինգ ու վեց. 10. Հչ. զենես. 11.
Բզմ. կաս. 12. Հչ. 19ութի. Բզմ. զէտ անասուն տարին 19եր. ¹⁴
13. Բզմ. Ու ի մտուն դուռն հասեալ ես:

Գոմար ըստ զից զչոյ զ միտն առարկ
Եւ թնայ զսթծմ զարաւ զմքմայ 1եղ
Յօղման զի սակայաւ զիսյ զիտրոն 2
Եւ ասոյ եւ զմքմ. ԹՊ. 1 զմքաւ 1եղ
Կարսմն զմքաւ զիս. 1 1. ստուն ում
Ինքն Հայր մեղան, ասեսմ, իերկինն, 1եղ
Ինչ Թէ պէտ և ես եմ անարժանն 1եղ
Քան զ Սուրբ արն զիս ի մեղաց, 1եղ
Քան զ Ասուկ սուրբ է զարաժանն զիս 1
Եւ մեղ Զարքայու թիւնդ երեւցնոյ զմի
Սորմս Որ երկն չիմ գորն ու իողմ. 1
Մի աս Միացն զիս ի շքո սէրդ, զարաւ
Ու թիւ Որ թէ անկար եմ, զօրանամ: զո
Զաս զ Հաց Հանապաղ օրընտօրէ իմքմ
Ի զօր Զիս կերակրէ, զոր կազենամ, իտ
Ու զիս Մի տար զիս ի փորձոն թիւն զիս
Զարձմ Ես զօրն չեմ, որ իմանիմ, զո

Այլ վրկենս զիս ի չարէ,
 Չարի ես ոչ կարեմ ժողով,
 Զի քոչ է արքայութիւնս
 Արքայ Հօր քեզ փառոյ տումս:
 Խե Յովհաննէս Թուղուրանցի
 Արքայութեանդ կուցանկամ,
 Զիս ի մասինդ արն արժանս,
 Ի զալտեան քո միւս անդամս:

Հայերգ եր. 172.

Թէ մազն չէրուկամ մեռնիլ,
 Ես ունէի շատ քան Հոգալուստանս
 Չիշխեմ նդ էր զիս պիղծ գործոյ (7)
 Վասնեմ չգաղբի աչո ի լալու:
 Ես գքեզ տեսայ նման լուսոյ,
 Զէ տարեզակն որ նոր կիկնրու
 Սիրտս այրեցաւ բարկ կրակովս
 Ես մնացի ին կողելուս
 Ես իմ սրտիս գանակ ամեմս
 Զաչքո ճաղի տամ Հանելուս
 Աստէնս չէնէ խիտ ամօթովս
 Անդէն բաժին կեր զեհնուս:

Բայց չէ շահեր մարդն ի սիրոյ,
 Այ փառք ասեր ի Վստուծոյ,
 Աստէնս կէնէ գմարդն ամօթոյ,
 Անդէն բաժին կեր գեհնոյ:
 Խե Յովհաննէս Թուկուրանցի,
 Մի գներ զքեզ պիղծ բաներու,
 Ամէն ոչինչ գատարկ բանի,
 Անդէն համար ունիս տալու:

Հալերգ. եր. 62.

ԺԵ. ԽՐԾՏՔԻ ՊԻՏԱՆԻՔ.

Յամենայն մեղաց ի գատ, ասէ, դու կացիր,
 Եւ յօրէնս աստուածայինս միշտ մերձեցիր,
 Թէ ձեր ես համբերեան, թէ տղայ նա ուսիր,
 Թէ երիտասարդ եւ ժիր, չաղօթս կացիր:
 Աւրախ լեր դու հանապաղ, չորժամ վշտանաս.
 Ինհացիր զՎստուծոյ, երբ աղքատանաս.
 Փռաւորեան զԱրարիչն, երբ հարստանաս.
 Մեղաց պատճառ զքեզ առն, երբ առանձնանաս:
 Հայրապետք եւ մարգարէք, որք արդարացան,
 Առաքեալքն եւ մարտիրոսքն, որք հաճուցան,
 Կուսանք եւ ճղնաորք, որ պղակեցան,
 Այսու բարի զործով ի վերինս հանդեան:

Այլ քերանդ լկամէ՛ և շատ մի խօսիր.
 Զբարան և Հերձուածող բանիւ մի լինիր.
 Ստախօսն և զերդմնադանցն մի ընդունիր.
 Եւ այսպիսի մեղաց ի դատ, ասէ, զու կացիր:

Նմանապէս զաչքդ և զականջդ քո ամրացո՛ւ.
 ԶԱստուծոյ երկիւղն դիր դուռն բերանոյ.
 Զձեռքդ համբարձ ի գիշերի յաղօթս Աստուծոյ,
 Ոտիցդ տուր միշտ ընթանալ ի տուն հաւատոյ:

Եթէ զգիտին և զմէջլին լերակ սիրես դու,
 Եւ յօտար կնոջ պատկեր յարատ նայիս դու,
 Բայց յետոյ զգջանալով ասես վնչ և փո՛ւ,
 Եւ եղնկ հոգւոյդ ասես, անձինդ վնչ դու:

Ստութիւնն պարոնին անվայելուչ է.

Աղքատի հպարտութիւն գործք սատանայի է.

Ծեր ի պռոնկութիւն յոյժ ազտեղի է,

Որ զհնացեալ փտեալ մարմինն մեղօք մաշէ:

Իմաստուն անուն Սիրաք տայ ականջիդ զարդ,

Թէ երեք են, զոր ատէ Աստուած և մարդ.

Զհարուստ մարդն ստախօս, զաղքատն հպարտ,

Զալերր ձերն պռոնկի և որ սիրէ զարդ:

Վարդագետէ մեծ առաքեալ անունն Պօղոս,

Թէ սիրէ զու զքո կին և մի զօտար բոզ,

Ստարն չէ առողջ մարմին, այլ խոց է և քոս,

Որ յաւիտեան չառողջանայ մեղացն բորբոս:

Ըսէ Տէրն յաւետարանն Մատթէոսի,

Թէ որ հայի ի կին յօտար, շնացաւ ի սրտի.

Եւ առնէ զցանկացողն որդի զեհննի,
 Պարտական լայնմ առննին, մեծ դատաստանին:
 Բաբունիքն և իմատունքն, որ խրատեն զմեզ,
 Թէ հալալ կինն Ադամայ վնաս գործեաց մեզ,
 Զօտարէն զլնչ առնիցես, որ հրով այլէ գքեզ,
 Ար Վստուծոյ և լապրանացն կողոպտէ գքեզ:
 Լաւագոյն բան մի ասաց մեծն Սողոմոն
 Եւ նորին բանին վկայ մեծն Սիմէօն,
 Լաւ է բանճար խաղաղութեամբ
 Քան զմիս մռտիկոն:

Զեւ. Թաղարան 1695 թ.

ԺՁ. ՏԱԳ ՔԱՅԻ ԼԻՊԱՐՏԻՆ

Է՛ Վստուծոյ անունն օրհնած ¹,
 Ար՛ անսկիզբն և անվախճան,
 Ար՛ ետուր ուժ Լիպարտին,
 Եւ զօրացոյց զիւր սուրբ ծառայն:
 Զերթ՝ սուրբ Սարգիս քաջն ի նման ²,
 Ի սուրբ Թորոս, ի սուրբ Վարդան,
 Քան զՄուշեղն լաղթող եղեալ ³,
 Քան զՏրդատ Հայոց արքայն:

¹. Սիս. ՅԱստուծոյ անունն օրհնեալ⁴. բարեք համարեցինք այսպէս զննլ Յուշիկին համաձայն. ². Յուշ. Ի ս. Սարգիս քաջն նման. ³. Յուշ. բան զՄուշեղ այլ խիստ լաղթող:

Յորժամ Հեծնուր զիւր ձին վահան,
 Ի ձեռն առնողը զըռում ճօճան,
 Սասանէր ազգն Ստրանց,
 Կողայր ամէն Ստարաստան:

Պատերազմին չկար խափան ⁴,

Ամէն տարի տասն և քսան:

Մինն ղթումանն հալածէր ⁵,

Արիւն հանէր ղէտ ղես Ջիհան ⁶:

Զերթ քացխով տիկ չարեօք լցան,

Ժողովք առին ու ի Սիտէկան,

Մանչակ անուն չարեաց մառան:

Բօտ ի քաղաքն եկան հասան:

Վաթուուն հազար մարդ միաբանը արա՛ն,

Զրեհն հազան ու ի ձին Հեծան:

Զեռուին առին զըռում ճօճան,

Թուր և ասպար, ու կանգնեցան:

Վաթուուն հազար Ստրանց ելան,

Զայն ձգեցին ու կատղեցան:

Հարին զփող պատերազմին,

Զպուկն, ու զնաֆիրն զգաւ հարկան:

Այն անօրէն չար կենդանիքն,

Որ են նոքա Ստարական,

Եւ ի յահէն քաջ Լիպարտին,

Զինչ զու գողան, առաջ չիցան:

Յայնժամ ասէ տուրը լծազաւորն,

¹. Յուշ. պատերազմիլ յերկիր Հափանց. ⁵ Յուշ. ինքն ղթուման հալածանէր. ⁶. Յուշ. հաներ գետեր Ջիհան:

Քանջ Արարիտ, մեծ զօրական, սեղօն
 Հեծելս քեզ Համար եկանայ, մտնե՛ր
 Մինչ լայս տեղիս, ներկանգնեցան։
 Վաթսուն Հազար մարդ կտորեցիր, զարգր
 Որ զՄանչակին գոված տղան լուրի
 ԶԹախտն թուլանայ, բերեր, մշին
 Զիանուն շատ թախտան։

Քաղցրիկ ետուր պատասխանի,
 Թէ, ես քաղքիս չարին փոխանցիցմ
 Բայց չէ պատեհ զրուց աննել, խորտի
 Թէ պէտ Հաստ էնձ օրմահուան։
 Միջ և թամբեաց զիւր ձին վաղան, յաօ՞ւ
 Հազաւ զրեհ, մի վերայ ճօշան, մտնայի
 Ի զլուին եղիր յաղթող վահան (՛) շնոր
 Ի ձեռն էա՞ն զըռում ճօճան։

Երկրագեաց սուրբ աթուոյն, զսօ՞ւ
 Եւ ճունր եգիր ամէն խորան,
 Փառաւորեաց զԵրբորդութիւն,
 Գովեաց զիշխանսն միաբան։
 Հանչեաց, զորդեակն Համբուրեաց,
 Հանց, որ զհեծելն ի լոց եհան, զօ՞ւ
 Ըսաց. Որդեակ իմ Յովհաննէս, զա՞ւ
 Վասիլ, եղբայր իմ սիրական, մշայ վ. յ
 Փառաց տիկին զու Մանանայ, զար
 Իշխանուհի արևնրման, սա նսե՛լ
 Հայեաց պատկերս ի մանկութեան,

7. Այս բանն ուղղելի է՝ թերեւ յաղթանայ (սո՞ւ մանկութիւն)

Որ տի մտնում էր Հոգ տալիս: Վիզի
Քաջ Լիպարիտ անայ ցարքայն.
Հայոց թագւոր ազնուական, ար ասի
Հաստատ ու ամուր պահէ վկարմունճն,

Որ ես մտնում էր մէջն ու գամ: Վիզի
Յիշեաց զՔրիստոս ահեղաձայն, բաւարկով
Կտրեց ւանցաւ առ իւճնման, բաւար
Զհեծելն արար վախստական, աս ասի
Ի՛նչ հեան երթայր ընծանման: Չար

Լաշկ արաւ դիզան դիզան Վիզի
Հանց, որ արիւն դետեր ելան, Վազոճ
Նա թագաւորն չարացաւ, այ ցիտրոճ
Զհեծելն առին ու ի յետ դարձան:

Ստրանց Հեծելն յառաջ եկին, Վիզոր մտճ
Զկարմունճն առին ու կանգնեցան.
Երբ Լիպարիտն էր յետ դարձաւ,
Նա չար Հեծելն էր գէժ ելան: Չար

Ըռումը դրին ամէն դիմաց,
Չատ խոցեցին զյաղթող վկայն.
Հայէր ոգորմ յաջ և ի ձախ,
Զոչ ոք դտաւ իւր օգնական:

Դազանադէմ անօրինին
Սրբոյն արեան ծարաւէին.
Զիւր սուրբ մարմինն էր Հոն թողին,
Զգլուխն առին ի հետ տարին:

Երբոր Հեծելքն էր յետ զնացին,
Իագա Սրբիքն էր դուրս ելան.

Կրկին առին և ի Սին եկան, յա զմ
Քաղքին կրակ զարկին և նլան:
Հատ զարպատնին աւեր ածին,
Յեկեղեցեացն զանազան,
Երեցկանայք զերի տարան,
Սարկաւագունքն միտարան:
Ճառագայթեց լոյսն ի վերան
Եւ սուրբ մարմնոյն ի Հանգստեանք:
Քաջ Լիպարիտ ու Սիր⁸ Յոհան
Քրիստոնէից Համար մեռան:
Յորտեղ նստին Հաց ու ի սեղան
Փողովք բազում և շատ իշխան
Յիշեն զնա սուրբ քահանայքն
Տան ողորմի, ասեն նմա:
Խե Յովհաննէս Թուլկուրանցին
Կարճ և ողորմ ասաց զայս բանս,
Դուք վիշեցէք զինքն Հանապազ,
Յառակ ասէք ի մի բերան:

Սխտւան եր. 226.

Տ ա ն օ թ ու թ ի ւ ն. Սխտւանում վիշուած չէ, թէ որ
թուականի ձեռագրից է հանած այդ երգը: միևնույն ժամանակ
աշնաեղ եր. 227 մէջ է բերուած և մի այլ երգ Լիպարիտի վե-
րայ, որի մասին է. Ղևոնդ Ելիշանեան նույնպէս ստույգ ոչինչ
չգիտէ և նորա հեղինակին ծանօթ չլինելով, անուանում է:

⁸. Սխտւան «ուսիր Յոհան» բարուք գատեցինք փոխել
»ու Սիր Յոհան» այսինքն » և պարուն Յոհանը:

„Ռամկաբան քերտող՝ աչք երգն աչտեղ՝ գնենք հենեմատու -
թեան համար. ում է մնա գլխամշաց զդուսն յարարից

Հողովդ սուրբ ես և անբիծ,

Զքեզ էր ընտրեալ Տէր ի ներկնից. միայնակ

Պարճանք եղեր քրիստոնէից, միայնակ

Ո՛վ մեծ հզօր քաջ Լիպարիտ, զի է մոյս մտո՛ր

Անձամբդ քաջ Սամփոն էիր, շնն ի՛ն

Յորժամ ճօշանդ հագնէիր,

Թուրքն ի յահէդ դառնացր յոյսիր,

Ո՛վ մեծ հզօր քաջ Լիպարիտ,

Զանձն արուիր վասն օրինաց,

Մէն կանգնելով հազրի դիմաց.

Քո սուրդ շատ սրտեր եբաց,

Ո՛վ մեծ հզօր քաջ Լիպարիտ.

Սաչ երկրին աստղ լուսատու մզ,

Կանգնող էիր չամեն ժամուս մզ,

Թուրքն ի յահէդ սարսեր մահու,

Ո՛վ մեծ հզօր քաջ Լիպարիտ. ի՛ն

Այն չար պահիկն, որ քեզ հապառ, զնամելուն

Քեզի օղնող վաչր բնաւ, զսարսեր զի է յոս

Անձնդ կարմիր գոյն ներկեցաւ, նաչ բնաւ ու

Ո՛վ մեծ հզօր քաջ Լիպարիտ, զօր շնն ի՛ն

Զայն չարաչար մահն որ տեսար,

Կսկիծ է մօրն, որ դուն ծնար,

Աւտղ գքեզ բերան հազար,

Ո՛վ մեծ հզօր քաջ Լիպարիտ. ի՛ն

Սաչ երկրին սրազալ ու ճառ,

Գոյնք ի գունաց ճաղիկն որ կայր,

Հառաչանօք սախն զիրար,

Ո՛վ մեծ հզօր քաջ Լիպարիտ.

Թէ նր
մանակ
տի վե-
ուինչ
նամ է.

սիտեի

Կաթուղիկոսք և վարդապետ, որոնք մաշայնազմ,
 Սուրբ քահանայք ամեն ի հետ զանազան մասնի
 Չատ արտասուօք սրտերն երեստ,
 Ո՛վ մեճ հզօր քաջ Կիպարիտ,
 Հիւսիսային հօգծն հիմիկ
 Սարգիս չիռոզ եղաւ քեզիկ,
 Դուն սիւն էիր հայոց մեզիկ,
 Ո՛վ մեճ հզօր քաջ Կիպարիտ,

Վերջին տնից երևում է, որ այս երկրորդ երգի հեղինակն է Սարգիս, որ թերևս ունեցել է և մականունս «հիմիկ»: Եթէ Սիսուանի մէջ բերուած այս երգը համեմատելու փնինք է. Ղևոնդ Ալիշանեանի «Յուշիկք Հայրենեաց» գրքին մէջ Բ. 510 (նոյն և Բազմավիպ 1862 թ.), բերուած միևնայն երգի ալ օրինակի հետ, կրտսենենք հետևեալ տարբերութիւնք. նախ որ միքանի տուն աւելի է Յուշիկի մէջ, ալ տներն են.

Շերեզական նման պայծառ մ յասն
 Երեսդ լոյս էր կամար,
 Բարբդ բարի խօսքդ շաքար,
 Ո՛վ մեճ հզօր քաջ Կիպարիտ,

Բնութեամբ բարի դէմ ազբատաց,
 Կտոզ էիր վարդապետաց,
 Քո բանդ յամէն երկիր դոված,
 Ո՛վ մեճ հզօր քաջ Կիպարիտ,

Դուն հազարաց դէմ սահապան,
 Մարդ չէ տեսիր քեզիկ նման,
 Այս հողածինքս, որ չհրկրի կան,
 Ո՛վ մեճ հզօր քաջ Կիպարիտ,

Երկրորդ որ վերջին տանը յաջորդուծ է երգի տունն ևս, որ խկապէս թղլուբանցու երգի ա. բ. գ. տներն են: Երրորդ որ Սարգիս անուան համար է. Ալիշանեանը լուսանցքի մէջ (Յուշ. Բ. 511) աչսպիտի բացադրութիւն է տալիս. նա անուծ է. «կու-

չիշէ Ս. Սարգսի համար շարականին ըսածն «Աւետաւոր Հայոց մեծաց զիմեակ ի մէջ երկրի ի հիւսիսոյ հողմն հարաւոյ» և այլն. մինչդեռ, եթէ «հիմիկ» մականունն չէ, վերջին տան խօսքերից հեանում է, որ քաջ Լիպարիտին աչժմ չի շոյ եղաւ Սարգիսը, որ իրեն հիւսիսային հողմ է համարում: Չորրորդ՝ Յուշիկի մէջ չի շուած «Թուրք» անունն փոխարէն Սիսունի մէջն է «Ուրթքն», արդեօք ձեռագրի մէջ այդպէս լինելու համար, թէ այլ պատճառով:

14	13	ամենամեծացին	ամենամեծացին
21	4	եղեր	եղեր
21	12	եղեր	թագաւոր
32	10	գիտարիկ	գիտարիկ
35	6	Յիշեն	Յիշեն
42	3	կարնարան է.	կարնարանէ.
44	7	Կարդաւ	Կարդաւ
63	8	զգաւ հարկան.	զգաւ հարկան.

նական
Եթէ
նք Հ.
Յ. 510
լ օրի-
սիս որ

որ խ-
որդ որ
Յուշ-
հու-

Վ Ր Ի Պ Ա Կ Ն Ե Ր

Երես	Տող	Տպուած է	Փոխանակ
14	12 վեր.	զոհեր	զոհէր
14	13 "	ամէնաթանդաղին	ամէնաթանդաղին
21	4 "	եղեր	եղիր
21	12 ներ.	թագաւոր	թագւոր
32	10 "	զկօրտիկ	զկօռտիկ
35	6 "	Զթեն	Զթեն
42	3 վեր.	կարճաբան է.	կարճապանէ.
44	7 ներ.	Գարդաս	Գարսպաս
53	8 "	զգաւ հարկան:	զգաւհարկան:

Գ Գ Ն Բ Բ Բ Բ Բ Բ Բ Բ Բ

Մտն առն ֆ	Յ Գ Ե Բ Բ Բ Բ Բ Բ Բ	Դ Բ Բ	Ե Բ Բ Բ
դձեր	դձեր	13	14
մկրաքման ճանճան	մկրաքման ճանճան	13	14
կրկն	կրկն	4	51
կրկն	կրկն	15	51
կրկն	կրկն	10	33
ճանճան	ճանճան	6	35
կրկն	կրկն	3	45
կրկն	կրկն	7	44
կրկն	կրկն	8	53